

נראה איש ברעהו את האהבה בתענוגיה כמעייין שופע

נער יהודי בן 17 כותב ב-1873 על סיפור אהבתם של אבֶּלֶר ואֶלוֹאִיז

עודכן ב: 09:57

יעקב שביט

"העתקתך 'תולדות אנשי השם מחכמי העולם' לשפת עברית, תביא לשמחת לבבי ברכה רבה לנערים אשר יראת אבותיהם תכביד עליהם נחושתה [...] ואולי תרהיב נפשך עוז להוסיף ידך שנית בהעתקה אחרת, כי עוד נער רך בשנים אתה, ומה אומר לך עוד? חכם בני ואשיבה חורפי דבר."

את דברי העידוד האלה כיוון אליהו זלמן שיידער, תושב העיר הקטנה בחמוט (Bachmut) מ-1923 ארטימובסק, היום באוקראינה), שבה חיו בשליש האחרון של המאה ה-19 כ-500 יהודים, לבנו בן ה-17 שלמה.

המחבר הצעיר פנה בפתח הספר לקוראים בני גילו: "אל המבקר! אם נער בן שבע-עשרה שנה אתה, נא גשה אל בקרת העתקתי, כי שנותיך שנות ידידך". האב הגאה הוציא את הספר לאור על חשבוננו בוויילנה 1873 (תרל"ד) וייפה את כוחו של יצחק מיכאילובסקי, בעל חנות ספרים בוויילנה וסוכן ראשי של השבועון "המגיד", לשלוח 800 עותקים של "החוברת" לחברת מרבי השכלה בפטרבורג כדי שתחלק אותם בבתי הספר היהודים הפרטיים. את מאתיים הנותרים, כתב, יחלק בעצמו "לידידי ואוהבי". ועד החברה ענה לפנייה ש"לא יוכל להתעסק במכירת החוברת" וששיידר ימצא "תחבולה אחרת" למכירתם. בצד הדחייה נעתר הוועד לרכוש מאה חוברות וא"י שפירא, בעל חנות הספרים הידועה בוורשה, מוכן היה לקנות 800 חוברות לפי חמישה קופיקות לחוברת, כלומר, בפרוטות. כך מן הסתם נידון הספר להיעלם.

א"ז שיידר נמנה כנראה על חוג המשכילים שהתקיים בעירו, מהם נודע רק שמואל רסר, מורה בבית הספר הממשלתי בעיר ומחברם של ספרי היסטוריה ביידיש, ואולי היה מורו של שלמה שיידר. לא אדע על מה היתה פרנסתו של א"ז שיידר ומאיזה מקור "העתיק" בנו; מן הסתם לא אחד משני התרגומים לרוסית (מ-1783 ו-1816) של חליפת המכתבים בין אבֶּלֶר ואֶלוֹאִיז, אלא מספרות ביוגרפית פופולרית ברוסית (גם בבית הספר בבחמוט היתה ספרייה "משכילית" קטנה). בכל מקרה, א"ז שיידר לא היה אב גאה רק משום שבנו "העתיק" לעברית שש ביוגרפיות קצרות, אלא גם בגלל "אנשי השם" שבחר לכתוב עליהם. לכאורה, מדובר בלא יותר מ"קוריוז" בתוך קורפוס הספרים הגדול והמגוון שהפיקה הפריפריה המשכילית במזרח אירופה, ולכן נפקד שמם של האב ובנו גם מרשימות המשכילים הנשכחים שפעלו במחצית השנייה של המאה ה-19 ב"תחום המושב" (ראו מרדכי זלקין, "בעלות השחר", 2000).

אנגליקה קאופמן, פרידתם של אבלאר ואלואיז, 1780, מוזיאון ההרמיטאז', פטרבורג

עוד כתבות בנושא

- [מלחמת המצווה של הרבי מלובביץ בלוחות הברית 30.05.2017](#) __ כתבה זאת זמינה למנויים בלבד
- [נוסעים בטלנים, נוסעים סקרנים, נוסעים שקרנים, נוסעים יהירים 16.04.2017](#) __ כתבה זאת זמינה למנויים בלבד

אסופת הביוגרפיות הקצרות מלמדת כי התשוקה והדחף לכתוב ולפרסם ספרים בתחומי דעת שונים הגיעו גם למי שלא הגיעו לפרקם. הבחירה של שלמה שיידר לכתוב על פייר פטרוס אבלאר, (Abelard, 1079-1142) על דנטה, על הרפורמטור מבוהמיה יאן הוס (שהועלה על המוקד ב-1415), פטרוס רמוס (פייר דה לה ראמה, ההומניסט והלוגיקן הצרפתי שנרצח בליל ברתלמי ב-1572) ועל אברם לינקולן היתה בוודאי בחירה נועזת ולא מקרית. הוא לא נרתע מלהנגיש לקורא העברית את קורות חייהם של שלושה נוצרים שנרדפו באשמת כפירה. הבחירה לכתוב על אבלאר, כומר, סכולסטיקן, לוגיקן ומשורר, היתה בוודאי נועזת כי הוא נודע בעיקר בגלל סיפור האהבה האסורה הטרגית בינו לבין תלמידתו המשכילה אלואיז, הצעירה ממנו בכעשרים שנה. אבל שלמה שיידר לא כתב על אבלאר בגלל סיפור האהבה האסורה אלא משום שהוא מצא אותו "דמות מופת" שחיה אמורים לעודד נערים יהודים למרוז בכבלי היהדות האורתודוקסית השמרנית והאנטי־משכילית ולא לחשוש מרדיפה ומחרמות. הוא לא רק "העתיק", אלא גם הוסיף למקור שלו פרשנות המיועדת לקורא היהודי. אמנם בטקסט לא נזכרת האורתודוקסיה היהודית השמרנית, ברם כשנכתב על "אמונת האיוולת" הקתולית המכלכלת את מאמיניה בסיפורים שקרניים, אי אפשר שלא לתת את הדעת כי הכוונה היא לסגירות ולקנאות של האורתודוקסיה היהודית במזרח אירופה ולמלחמתה במשכילים.

שלמה שיידר לא נמשך אפוא לסיפור האהבה הימיביניימי (שלפרסומו "אחראית" הפואמה האפיסטולרית *Eloisa to Abelard* מאת המשורר האנגלי אלכסנדר פופ, שהופיעה ב-1717, זכתה להרבה חיקויים ותורגמה גם לרוסית ב-1765), ורק בקצרה מסופר על האהבה שבערה בלב בני הזוג "ברשפי אש שלהבת יה". הוא מביא כמה שורות מ"תולדות האסונות", המכתב האוטוביוגרפי של אבלר: "הספרים פתוחים מונחים לפנינו, אך לא כן בדינו, כי אם עינינו לנוכח יביטו... וכמים הפנים לפנים... נראה איש ברעהו את האהבה בתענוגיה כמעין נובע" (בתרגום ש' שחר: "הספרים היו פתוחים, אולם נאמרו יותר מלות אהבה מאשר מלות לימוד [...]. העיניים שיקפו אהבה יותר משכוונו אל הכתוב [...]. מה אוסיף? לא היה שלב בהתעלסות שלא ניסיוהו בתאוותנו"), ועל שליחיו של דודה של אלואיז שהענישו את אבלר בסירוס הוא כותב כי "שמו את אבעלאר לבעל מום אשר על ידו נלחץ להינזר מכל תענוגות בני האדם [...]. בכל ימי חלדו."

מצד שני, אין זכר בטקסט להכאה על החטא, להצדקת הדין ולשבחי הפרישות במכתבי אבלאר לאלואיז. עיקר עניינו של המחבר עול הימים הוא תיאור הרדיפה שנרדף אבלאר על ידי מתנגדיו, ובראשם התיאולוג ומייסד מסדר הנזירים הציסטרסיאניים ברנרד מקלרבו, מי שזכה לכינוי "מורה הכנסייה", המתואר על ידי שיידר לא רק כיריב תיאולוגי של אבלאר אלא גם כקנאי חשוך.

מכל כתבי אבלאר שיידר מזכיר רק את "מראה דרך ללימודי האלוהות" — אולי ה-*Opera Theologia* אבל לא את החיבור "דיאלוג בין פילוסוף, יהודי ונוצרי". בעיני ש' שיידר אבלר הוא תיאולוג שביקש לתקן את "חסרון דעת האמונה בעת ההיא" ובחיבוריו "השכיל לאלף את בני עמו לדעת לאיזה עניני הדת נכון ליתן אמונה אומן", ממנו למדו התלמידים "להשליך אחרי גוים" את הדברים הסתומים ששוכנת עליהם "עננה וערפל".

שיידר אינו צעיר מרדן ורדיקלי אלא משכיל אורתודוקסי מתון, כזה ש"הדת מקדמת פנים מסבירות להשכלה" ושמצדד ב"תיקונים בדת". ההזדהות שלו עם אבלאר, מי שהטיפ לכך ש"האמת והאמונה היא התום והיושר", התחזקה אולי מפני שאבלאר נודה וחיבוריו נידונו לשריפה על ידי קנאים (כפי שקרה לכמה מספרי המשכילים).

ויש גם צד אירוני לספר הנשכח הזה. אולי מחשש מהצנזור הרוסי שיידר כותב כי הנצרות הקתולית היא "דת משונה [ו]אמונה נפלגה", בעוד שהנצרות היוונית-אורתודוקסית מתהלכת "במישרים באמונת הנוצרי", ומכאן אולי שהאורתודוקסיה היהודית צריכה ללכת בדרכיה.

לא נדע מה עלה בגורלו של שלמה שיידר ואם הוסיף לכתוב. אבלר צריך היה להמתין כ-125 שנה, ל-1997, שפרופ' שולמית שחר תעניק לקורא העברי תרגום ראשון של "מכתבי אבלאר ואלואיז", שראה השנה אור בהדפסה שנייה.